

MENTALITATEA COLECTIVĂ ÎN ALEGERILE PARLAMENTARE INTERBELICE (1919 – 1937)

Marian CURCULESCU *

R é s u m é: La mentalité collective pendant les élections parlementaires entre les deux guerres mondiales

L'adoption du suffrage universel en 1918 a eu une signification particulière pour la société roumaine et a occasionné une augmentation considérable du nombre d'électeurs d'environ 100 000 en 1912 à 4 600 000 en 1937. Des millions de citoyens ont connu une activation politique. L'appel régulier aux urnes pour environ 4 millions de personnes a eu un impact positif sur la vie politique: le gouvernement rotatif a disparu, de nouvelles aspirations et mentalités ont fait leur apparition, la stratégie électorale a changé, dans le sens que l'accent des partis s'est déplacé vers le milieu rural, où il y avait la majorité de l'électorat.

Pendant les élections parlementaires entre les deux guerres mondiales, la mentalité collective a été influencée par différents facteurs: les programmes et les noms des partis politiques, les affiches électorales, les promesses et la démagogie des candidats, la propagande électorale, l'état matériel ou le niveau d'instruction des électeurs, la situation économique (stabilité ou crise), le rôle de l'administration locale, les alliances électorales (certaines comprises par les électeurs, d'autres non), la popularité des hommes politiques, les réalisations au niveau territorial, qui pouvaient accroître la crédibilité des candidats, certaines influences de l'extérieur, en particulier parmi les minorités.

***Mots-cléf:** suffrage universel, réforme électorale, mentalité collective, candidats, programme électorale, tournée électorale, activation politique.*

* Profesor dr. Colegiul Național „Constantin Cantacuzino” Târgoviște, județul Dâmbovița.

„Se cheamă la viața publică și politică toți românii”
(Gheorghe Ghinescu, Valea Mare-Muscel, 1919)

În perioada interbelică au avut loc zece alegeri parlamentare în anii 1919, 1920, 1922, 1926, 1927, 1928, 1931, 1932, 1933 și 1937. Desfășurate pe baza votului universal, ele au constituit prilejuri de afirmare sau de influențare a mentalității colective.

În anul 1918, prin istoricele hotărâri adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia se împlinea visul secular de unitate statală.¹ Anii războiului au însemnat nu numai speranța către Marea Unire, ci au determinat mutații în mentalitatea oamenilor și o mai profundă înțelegere a realității în care aceștia trăiau. Astfel, Octavian Goga nota: „Soarta ne învrednicește de o primenire cum n-a mai fost. Ea ne răscumpără jertfa anilor grei și viața ni se așează pe temelii schimbate. [...] Din fericire, vremea prin care am trecut și trecem astăzi este plină de descoperiri, este plină de îndrumări. Războiul omenirii a fost și la noi, ca și în alte părți, un neînduplecat învățător. Pe urma lui s-au lămurit în judecata noastră nenumărate întrebări.”² În același context, Grigore Filipescu scria în iunie 1918, că războiul „a deșteptat în așa măsură conștiința țaranului, încât colegiul al III-lea a devenit colegiul cel mai dependent în Țara Românească.”³

Pe acest fond de efervescență politică și națională, au fost decretate cele două reforme esențiale pentru evoluția României Mari: reforma agrară și reforma electorală. Trebuie reliefat faptul că, încă din iulie 1917, prin modificarea articolelor 56 și 67 din Constituție se stabilea principiul votului universal, egal, secret, direct, obligatoriu, cu scrutin de listă și pe baza reprezentării proporționale a minorității.⁴ De asemenea, actele de unire adoptate în 1918 făceau referire la votul universal. Astfel, Declarația de Unire a Basarabiei din 27 martie 1918, la articolul 9 preciza că „toate alegerile din Basarabia pentru voloste, sate, orașe, zveste și parlament, se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct.”⁵

¹ I. Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Buc., Ed. Enc., 1994, p. 9

² O. Goga, *Ne învață Mărășeștii*, Iași, Ed. Junimea, 1983, p. 189

³ apud. I. Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Buc., E.D.P., 1996, p. 34

⁴ I. Scurtu, I. Bulei, *Democrația la români (1866-1938)*, Buc., Ed. Humanitas, 1990, p. 36

⁵ I. Scurtu, C. Mocanu (coord.), *Pagini de istorie. Culegere de texte. Istoria românilor*, vol. III, Buc., Tip. Universității Buc., 1993, p. 186

Rezoluția adoptată la Alba Iulia la 1 Decembrie 1918, la articolul 3 se referea la „votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani, reprezentarea în comune, județe ori parlament.”⁶ Răspunzând aspirațiilor democratice ale maselor, decretul lege pentru reforma electorală publicat în noiembrie 1918 prevedea că Adunarea Deputaților urma să fie aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și obligatoriu, de toți bărbații majori de la 21 de ani în sus.⁷

Votarea se făcea pe circumscripții electorale. Fiecare județ forma o circumscripție electorală și alegea un deputat la 30000 de locuitori și la fracțiunea suplimentară numărului de 20000 de locuitori. Cetățenii români de la vârsta de 40 de ani în sus, votau pe circumscripții câte un senator la 70000 de locuitori și la fracțiunea suplimentară numărului de 47000 de locuitori. În fiecare universitate, profesorii și agregatii titulari alegeau din rândul lor un senator. Erau membri de drept ai Senatului: moștenitorul Tronului (de la 18 ani în sus), mitropoliții și episcopii eparhioți.⁸ Candidații trebuiau să fie cetățeni români, cu domiciliul în România și să aibă vârsta de cel puțin 25 de ani pentru Adunarea Deputaților și 40 de ani pentru Senat. Articolul 12 prevedea că militarii în activitate și cei care ocupau o funcție de orice natură retribuită de stat, județ, comună sau de așezămintele de utilitate publică ale căror bugete se votau de Adunarea Deputaților, nu puteau fi aleși dacă nu demisionau din funcție. Erau exceptate funcțiile de profesor universitar sau secundar. Astfel, urmau să fie desemnați 568 de deputați în 79 de circumscripții electorale și 236 de senatori în 76 de circumscripții.⁹ Nu aveau drept de vot femeile și cei condamnați pentru crime, dezertorii, cei ce fuseseră degradați militar, proprietarii caselor de noroc ș.a.¹⁰ Ulterior au fost aduse schimbări prin decretul lege din aprilie 1920 și prin legea electorală din 1926.

Astfel, considerându-se că numărul parlamentarilor era prea mare, decretul lege din 1920 a redus numărul de deputați de la 568 la 369 (un deputat era ales de 50000 de cetățeni) și de senatori de la 236 la 198 (un senator era ales de 100000 de cetățeni).¹¹ Legea electorală din 1926 a adus o serie de schimbări importante: partidul care forma guvernul trebuia să obțină

⁶ *Ibidem*, p. 188

⁷ D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, Buc., 1922, p. 5

⁸ I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 36

⁹ *Ibidem*

¹⁰ I. Scurtu, L. Boar, *Minoritățile naționale din România (1918-1925)*, Buc, 1995, p. 112

¹¹ I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 37

cel puțin 40% din voturi, „pragul” de intrare în parlament era de 2% din voturi, alegătorii votau cu ștampilă, numărul de locuri în parlament era de 387 pentru deputați și 113 pentru senatori; pentru garantarea secretului votului și a legalității alegerilor, candidații înscriși pe o listă puteau desemna cel puțin doi delegați și doi asistenți la fiecare secție de votare care aveau dreptul de control asupra tuturor actelor pe care le făcea biroul alegerii.¹²

Prin „pragul” de 21 de ani stabilit pentru cetățenii care aveau drept de vot, România se asemăna cu Franța, Anglia, Suedia, Italia, Grecia, Polonia, și era înaintea altor țări care aveau acest „prag” mult mai sus: Olanda (23 de ani), Austria (24 de ani), Belgia, Germania, Norvegia și Suedia (25 de ani), Danemarca (30 de ani) ș.a.¹³

Adoptarea în 1918 a votului universal, a avut o deosebită semnificație pentru societatea românească. C. Argetoianu scria că „devreme ce toată Europa ajunsese la dânsul, nu puteam să nu ajungem și noi la el.”¹⁴ Maturizarea produsă de război, atât a celor ce luptaseră pe front cât și a celor din spatele frontului, impunea lărgirea dreptului de vot. Ziarul „Patria” sublinia că fiecare soldat „și-a dat seama că după cum a fost neclintit la datoria pe care și-a îndeplinit-o cu prisosință, este îndreptățit și la a-și cere anumite drepturi de care să se poată folosi în voie, în special de dreptul de cetățean.”¹⁵ Acordarea votului universal a fost considerată „un act de credință în puterea sufletească a poporului român, de încredere în înțelepciunea și atitudinile lui”.¹⁶

În același timp, acest drept era o răsplată a jertfelor din primul război mondial când mulțimea „a fost ținută pe crucea de supliciu”.¹⁷ D. Drăghicescu nota că, în mod firesc „democrația cea mai largă va fi fructul acestei ispășiri.”¹⁸ O idee asemănătoare susținea și Octavian Goga în martie 1919: „Țărâtimea noastră a dat dovezi de atâta înțelepciune în aceste zile tulburi de grea obidă, a arătat atât cumpăt în suferință și atâta pricepere în datoriile către țară, că orice minte luminată și-a dat seama de drepturile sufletești ce i se cuvin. Iată de ce s-a zis cu drept cuvânt, trebuie, din țaranul

¹² I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, pp. 38-39

¹³ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul de Interne, dos. 1/1922, vol. II, p. 37

¹⁴ apud. M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România (1918-1921)*, Ed. a II-a, Buc., Ed. pol., 1976, p. 106

¹⁵ Aurel Vasilescu, *Lupta electorală*, în „Patria”, II, nr. 99 din 9 mai 1920, p. 1

¹⁶ *Educația patriotică a maselor*, f. a., în „Viitorul”, XIX, nr. 5475 din 4 iunie 1926, p. 1

¹⁷ D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 17

¹⁸ *Ibidem*

care ieri a fost soldat, să facem astăzi un gospodar și mâine un cetățean. Iubitorii nefățarnici ai satelor s-au gândit deci, că în viața largă a tuturor drepturilor obștești, poporul întreg să fie de azi înainte cel care sfătuiește asupra sorții lui.”¹⁹

Dorința cetățenilor de a vota era evidentă. Astfel, cei exceptați de lege de la dreptul de a alege sau de a fi aleși, adresau memoriile guvernului propunând diferite amendamente la legea electorală. Exemple: maiștrii din unitățile școlare, preoții²⁰, foștii militari care suferiseră condamnări, Asociația inginerilor din România ș.a.²¹ Aceste memoriile arătau preocuparea cetățenilor de a participa la viața politică, într-o vreme când – scria la 2 ianuarie 1919 săteanul Gheorghe Ghinescu din Valea Mare (Muscel) – „se cheamă la viața publică și politică toți românii”²²

Prin adoptarea reformei electorale, se deschideau larg porțile vieții politice pentru milioane de oameni, producându-se mutații importante în mentalitatea colectivă. Este semnificativ de subliniat că dacă în anul 1912 existau circa 100000 de alegători, în 1926 numărul lor a crescut la 3,4 milioane, ajungând în 1937 la 4,6 milioane. La fel de sugestiv este faptul că, dacă în 1914 un deputat era ales de circa 400 de cetățeni, în 1919 era ales de 30000 iar în 1920 era ales de 50000 de cetățeni, adică de 125 de ori mai mulți.²³ În același timp, s-a considerat că lărgirea dreptului de vot urma să determine scăderea presiunii administrative asupra individului, căci o circumscripție electorală nu mai cuprindea acum doar câteva sute de alegători ca până în 1918, ci zeci de mii.²⁴ Această speranță apărută după 1918 nu a fost însă întotdeauna confirmată.

Presa își exprima încrederea în rolul important pe care masele îl aveau de jucat odată cu adoptarea votului universal. Astfel, ziarul „Bucovina” scria: „Românii vor croi noul drum al politicii interne în viitor. Din învățămintele trase în acești ani de frământări, din vâltoarea înspăimântătoare a luptelor grele ce le-au dus românii cu hotărâre, li s-a priment sufletul și li

¹⁹ O. Goga, *op. cit.*, p. 203

²⁰ D. Furtună, *Dar noi, preoții?*, în „Neamul românesc”, XIII, nr. 353 din 23 decembrie 1918, p. 2

²¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Ministerul de Interne, dos. 457/1919, pp. 5-6

²² *Ibidem*

²³ I. Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Buc., E.D.P., 1996, p. 34, vezi și *Istoria românilor*, vol.VIII, Buc.; Ed. Enciclopedică, 2003, p. 53

²⁴ Matei Dogan, *Analiza statistică a democrației parlamentare din România*, Buc., Ed. P. S.D., 1946, p. 19

s-au deschis ochii în viitor. Și acum, va vorbi românul din convingerea lui, fără ca să-l poată converti un om din părerile sale, iar șeful sau agentul electoral, nu mai au trecere.”²⁵ Același ziar, referindu-se la țărani (care formau 80% din populația țării) sublinia că prin aleșii lor, aceștia puteau participa la „conducerea treburilor interne ale statului” și „își vor da și ei părerea care, de multe ori e mai sănătoasă decât a multor șefi de partide.”²⁶ Întărind această idee, Octavian Goga scria că prin adoptarea votului obștesc „lucurile se schimbă”, căci „țărani, prin acest drept ajung să-și vadă soarta în mâinile lor”.²⁷

Sătenii considerau că în parlament trebuiau aleși cei care cunoșteau bine realitatea satelor, cu bucuriile și mai ales cu dificultățile existente, pentru ca astfel să le fie bine reprezentate și apărate interesele. Era o evidentă schimbare de mentalitate comparativ cu perioada anterioară anului 1918. Sunt semnificative cuvintele țaranului T. Ciofu din Poieni (Iași) rostite în iulie 1920: „Dacă în parlament vor fi numai oameni crescuți în puf, ținuți la umbră, hrăniți cu bucatele cele mai alese, feriți de tot ce-i rău și alintați cu tot ce-i mai bun și mai delicat care nici nu visează ce se petrece la țară, ci numai privește cu ochii din treacățul automobilului sau a trăsurii cu câte patru sau opt cai și nu vor fi și de cei crescuți pe pământul gol în arșița soarelui, în bătaia vântului și a ploilor, în mocirla nădușelii de pe câmpuri, hrăniți cu borș și cu toate bucatele cele mai sărace și chiar de multe ori nu are nici măcăligă îndeajuns, nu se va putea lucra în acel parlament legi sănătoase.”²⁸

Presă consemna că „masele au fost chemate din colibe la viața politică”.²⁹ Ziarul „Viitorul” din 2 februarie 1922 scria că votul obștesc era „o mare școală și o eminentă încercare a gradului de dezvoltare la care a ajuns conștiința publică și cetățenească.”³⁰ Tot acum era precizat faptul că Partidul Național Liberal „în ciuda scepticilor și a pesimiștilor, a dat votul universal pentru că a înțeles din istoria recentă politică a României, cât fond

²⁵ *Din presa noastră*, f. a., în „Bucovina”, I, nr. 14 din 2 aprilie 1919, p. 2

²⁶ *Ibidem*

²⁷ O. Goga, *op. cit.*, p. 204

²⁸ T. Ciofu, *De ce este hulit Partidul Țărănesc?*, în „Țara nouă”, II, nr. 124 din 6 iulie 1920, p. 2

²⁹ M. Sevastos, *Contra curentelor extremiste*, în „Adevărul”, 47, nr. 15312 din 3 decembrie 1933, p.

³⁰ *Destinele României în mâna alegătorilor*, f. a., în „Viitorul”, 14, nr. 4167 din 2 februarie 1922, p. 1

de bun simț se află în masele cetățenești.”³¹ Era limpede că reforma electorală producea o lărgire a drepturilor politice ale cetățenilor și o democratizare a vieții publice din România.³²

Milioane de cetățeni cunoșteau o activizare politică.³³ Ei solicitau cu mai multă insistență guvernelor, o serie de drepturi și de revendicări. Chemarea periodică la urne a 3-4 milioane de cetățeni, a influențat pozitiv viața politică și parlamentară.³⁴ Astfel, s-a declanșat un proces de răscolire a vieții social-politice din societatea românească ce a afectat conținutul regimului politic și sistemul de guvernare de până atunci³⁵: s-au schimbat configurația partidelor și raporturile dintre ele, s-au modificat programele politice și metodele de guvernare, au apărut partide și grupări noi, s-au afirmat curente de opinie democratică ce au permis trecerea pe prim plan a partidelor care se aliniau ideii de democratizare a vieții de stat³⁶, a dispărut sistemul rotativei guvernamentale.

Ziarul „Viitorul” aprecia că votul universal „a înlăturat toate moaștele unei vieți politice înrăite, distrugând toate bisericuțele de provincie unde tronau sfinți și sfințșori improvizați sau moșteniți”³⁷, iar ziarul „Bucovina” atrăgea atenția (în mai 1919) că „guvernarea unui popor ca a unei turme nu va mai fi posibilă.”³⁸

După 1918 apăreau două întrebări: Se vor deosebi alegerile de acum de cele dinainte de război? Vor ști cetățenii cum și cu cine să voteze? C. Argetoianu consemna cu mult spirit critic modul în care aveau loc alegerile până în 1914, „votul pe colegii obligându-l pe fiecare candidat să-i viziteze pe alegători, să le cunoască doleanțele și să-i atragă prin variate promisiuni.”³⁹ Același Argetoianu nota că „exista pentru aceste vizite o tradiție, era să zic un protocol, de la care nici un candidat nu se abătea.”⁴⁰

³¹ *Ibidem*

³² I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 37

³³ Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România (1919-1940)*, Buc., Ed. șt. și enc., 1976, p. 28

³⁴ S. Cutișteanu, Gh. Ioniță, *Electoralul din România în anii interbelici*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1981, p. 14

³⁵ M. Mușat, *Partidele politice și alegerile parlamentare din 1919. Guvernarea Blocului parlamentar* (noiembrie 1919 – martie 1920), în „Anale de istorie”, nr. 1/1974, p. 51

³⁶ *Ibidem*, p. 52

³⁷ C. Moldovan, *Oamenii de cultură și demagogia*, în „Viitorul”, XX, nr. 5802 din 30 iunie 1927, p. 1

³⁸ *Alte programe, aceeași oameni*, f. a., în „Bucovina”, I, nr. 51 din 21 mai 1919, p. 1

³⁹ apud. I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 92

⁴⁰ *Ibidem*

Votul era cenzitar iar vechii politicieni își întemeiau puterea pe „clientela redusă a unui colegiu, cultivată om cu om, în vreme de opoziție și cumpărată cu bani sau cu satisfacerea intereselor când veneau la putere.”⁴¹

Până la Primul Război Mondial, programele partidelor politice – nota ziarul „Bucovina” – erau „adaptate numai manoperelor electorale, erau schimbate cu o ușurință și o grabă uimitoare.”⁴² În dorința de a obține voturi cât mai multe, „fiecare baracă politică își spoia firma din nou cu cele mai atrăgătoare culori, pentru a tenta trecătorul naiv să contemple jongleriile politice ale farceurilor dinăuntru.”⁴³ La acestea se adăugau numeroasele și diferitele abuzuri din timpul alegerilor.⁴⁴ Sistemul electoral de până în 1914 a avut unele influențe negative asupra conștiinței colective. Astfel, același ziar „Bucovina” scria că „încetul cu încetul masa poporului a pierdut noțiunea unei guvernări legitime și oneste. S-a deprins să accepte situația creată de partide ca o fatalitate împotriva căreia orice luptă ar fi zădărnică.”⁴⁵ Întărind această idee, ziarul „Îndreptarea” nota că, până la războiul mondial, alegătorii veneau la urne pentru a vota cu guvernul: „De ce alegătorii nu ziceau decât rareori nu? Pentru că sistemul vechi de guvernare era așa făcut încât alegătorii să fie la dispoziția guvernului și ca mașina electorală să fie condusă de poliție, prefect și primărie. Alegătorii știau că nu pot lupta cu succes față de morții înviați în alegeri, față de teroarea desfășurată de guvernele abuzive.”⁴⁶ Dar sistemul votului cenzitar a avut și urmări pozitive: a contribuit la educarea politică a nației, a determinat o cunoaștere a regulilor politicii moderne, a stimulat mai buna organizare a partidelor și a structurilor acestora, s-a realizat treptat o pregătire a cetățenilor pentru votul universal.

În perioada interbelică, votul universal a adus în viața politică preocupări, aspirații, strategii și mentalități noi. Activitatea politică s-a deplasat la sate iar orientările, programele și tactica partidelor aveau în atenție țăranimea.⁴⁷ Mutarea centrului de interes de la oraș la sat se explica prin faptul că majoritatea populației, și deci principala masă electorală o

⁴¹ C. Moldovan, *art. cit.*, p. 1

⁴² *Pe ruinele vechii politici*, f. a., în „Bucovina”, I, nr. 49 din 18 mai 1919, p. 1

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ *Politicianismul în România Mare*, f. a., în „Îndreptarea”, II, nr. 4 din 5 ianuarie 1919, p. 1, vezi și N. Iorga, *Discursuri parlamentare (1907-1917)*, Buc, Ed. pol., 1981, p. 24

⁴⁵ *Pe ruinele vechii politici*, f. a., în „Bucovina”, I, nr. 49 din 18 mai 1919, p. 1

⁴⁶ *Politicianismul în România Mare*, f. a., în „Îndreptarea”, II, nr. 4 din 5 ianuarie 1919, p. 1

⁴⁷ Petre Ghiață, *Problema claselor sociale cu o scurtă privire asupra claselor sociale românești*, Buc., 1929, p. 48

reprezentau sătenii. Astfel, în 1919 aceștia formau 85% din locuitorii țării iar în 1930 procentul a cunoscut o scădere ajungând la 79,9.⁴⁸ Ștefan Zeletin consemna că votul obștesc „a pus soarta țării în mâinile țărănimii.”⁴⁹

Existau păreri care priveau cu rezervă sau chiar cu teamă rolul maselor pe scena electorală. „Când zice țăranul nostru «politică» – scria „Cultura poporului” în 5 septembrie 1921 – clipește puțin un ochi, privind anapoda. Este atât de caracteristic și concludent acest gest al țăranului.”⁵⁰ Același ziar considera că satele „nu știu încă nici importanța votului universal, nici structura politică a țării” și de aceea aveau nevoie de „o îndrumare cinstită și sănătoasă”⁵¹ Ștefan Zeletin se temea că oricând „o țărănime flămândă și agitată, având arma votului obștesc” ar fi putut deveni „o adevărată primejdie pentru stat.”⁵² În mod asemănător, D. Drăghicescu consemna că dreptul de vot „fără pământ și carte” putea deveni primejdios.⁵³ Unii priveau chiar cu ostilitate rolul țărănimii pe scena politică. Așa de pildă, Emil Cioran scria cu exagerare că „cu țăranii nu putem intra decât prin poarta de din dos a istoriei.”⁵⁴

Oameni de seamă, presa, atrăgeau atenția că votul universal trebuia însoțit de educația politică a maselor. Ziarul „Bucovina” din 18 martie 1919, îndemna „să procedăm neîntârziat la educația politică a păturilor largi ale poporului, chemat să participe cu drepturi egale la viața publică pe baza unui program politic bine determinat.”⁵⁵ În mod asemănător, Nicolae Iorga insista ca „toți câți avem iubire de neamul acesta, avem datoria să-i facem educație.”⁵⁶

Mentalitatea colectivă în alegerile parlamentare nu era influențată numai de lipsa de educație și de experiență politică, ci și de alți factori: ascensiunea sau decăderea unor partide, personalitatea liderilor politici, situația economică, nivelul de trai, intervenția aparatului administrativ, modul de organizare a propagandei electorale, activitatea guvernelor, alianțele electorale, presa, influențele externe ș.a. În primii ani după Marea Unire nu exista o unitate administrativă și nu se realizase o unitate

⁴⁸ D. Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Buc., Ed. Acad., 1975, p. 305

⁴⁹ Șt. Zeletin, *Neoliberalismul*, Buc., Ed. Scripta, 1992, p. 230

⁵⁰ Vladimir Nicoară, *Păreri orientale*, în „Cultura poporului”, I, nr. 19 din 5 septembrie 1921, p. 1

⁵¹ *Ibidem*

⁵² Ștefan Zeletin, *op. cit.*, p. 230

⁵³ D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 20

⁵⁴ Emil Cioran, *Schimbareu la față a României*, Buc., Ed. Vreimea, f. a., p. 50

⁵⁵ *Programul românilor bucovineni*, f. a., în „Bucovina”, I, nr. 1 din 18 martie 1919, p. 1

⁵⁶ „Neamul românesc”, XI, nr. 245 din 3 noiembrie 1919, p. 1

sufletească, iar populația din teritoriile unite resimțea urmele anilor lungi de dominație străină. O problemă dificilă era analfabetismul care avea o medie de 60%, mai ridicată în Basarabia (94%) și Bucovina (60%) și mai scăzută în Vechiul Regat (43%) și în Ardeal (40%).⁵⁷ În 1930 situația știutorilor de carte a cunoscut o ameliorare, procentul crescând (de la 40% în 1919) la 57%, din care 51,3% în mediul rural și 77,3 în mediul urban.⁵⁸

În anii interbelici au apărut atitudini și mentalități noi ale politicienilor. Octavian Goga scria cu mult realism în octombrie 1918: „Clasa conducătoare în România trebuie să-și reformeze radical mentalitatea sa politică [...] Nu există la noi spirit normal și sănătos care să nu înțeleagă că soldatul țaran de la Mărășești și Oituz este singurul tip reprezentativ real al neamului și că trebuie contat pe el, pentru orice act de dreptate [...] Omul politic care nu va înțelege în România de astăzi și de mâine acest adevăr elementar, va fi trimis la muzeul de antichități și formulele sale se vor pierde în văzduh.”⁵⁹ Politicienii, în campaniile electorale trebuiau să atragă și să convingă nu numai un electorat numeros, ci și un electorat cu o mentalitate nouă, conștient de forța votului său. Votându-se pe circumscripții și pe liste, fiecare candidat trebuia să se adreseze la mii de cetățeni.⁶⁰

De aceea, în perioada interbelică, activitățile electorale s-au schimbat. Candidații organizau turnee electorale lungi și obositoare, în județe, în orașe, dar și în satele cele mai îndepărtate. Ei străbăteau ulițele pline de noroi sau de praf, poposeau la cârciuma din sat, la biserică, la primărie, țineau câte 10-15 discursuri într-o zi. Politicienii cu monoclu și joben care evitau să se deplaseze la sate sau să vorbească cu țărani, treptat au fost depășiți de realități. În prim plan au trecut cei activi, energici, dinamici, întreprinzători, care știau să intre în dialog cu masele, cu cei „nestilați”.⁶¹ Încă din martie 1919, Octavian Goga avertiza: „Cârmuitorul trebuie să coboare în mijlocul mulțimii, să pipăie durerile ei, să-i priceapă năzuințele, să-i sprijine interesele.”⁶²

Țăranii participau la întrunirile electorale, ascultau promisiunile, își făceau calcule, cântăreau și optau. Pentru mulți dintre ei, cârciumile erau locuri de întruniri politice, de discuții, căci aici soseau politicienii, prefectul,

⁵⁷ „Glasul Bucovinei”, XVI, nr. 4015 din 14 martie 1933, p. 1

⁵⁸ D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Iași, Ed. Acad., 1980, p. 179

⁵⁹ O. Goga, *op. cit.*, p. 165

⁶⁰ D. Drăghicescu, *Reforma electorală*, Buc., Imprimeria statului, 1926, p. 33

⁶¹ I. Scurtu, I. Bulei, *op. cit.*, p. 215

⁶² O. Goga, *op. cit.*, p. 204

candidații în alegeri ș.a. Veneau aici, curioși să asculte dezbaterile, chiar și din acei care în mod obișnuit nu treceau pragul cârciumii.⁶³ Candidații acordau o atenție deosebită propagandei la sate, fiind convinși că aici se hotăra soarta alegerilor. În dorința de a atrage electoratul, mulți se lansau în promisiuni dintre „cele mai fantastice.”⁶⁴ Cei care făceau astfel de făgăduieli exagerate, fie ocoleau realitatea, fie îi amăgeau pe alegători, ambele situații fiind considerate „două inconveniente ale votului universal.”⁶⁵

C. Argetoianu nota că marile și de multe ori exageratele promisiuni au dus la o propagandă încărcată de demagogie. El critica faptul că „minciuna crește zi de zi” și că partidele doreau să obțină voturi „prin vorbe goale.”⁶⁶ Erau politicieni care spuneau „orice prostie pentru a fi pe placul cetățeanului naiv”, încât omul de rând, de multe ori era „năucit”.⁶⁷ Cetățenii și îndeosebi țăranii se vedeau curțați și lăudați de diverși candidați. Documentele de arhivă consemnează că „poporul însuși rămâne uluit de înălțimea la care a suit, de valoarea lui pe care până acum nici nu o bănuia și n-avea habar că o posedă.”⁶⁸ Alegătorii se vedeau astfel „perfecti și desăvârșiți în toate privințele”⁶⁹, mulți neînțelegând de unde venea atâta atenție și de ce apăreau atâtea laude.

Conștiința colectivă a electoratului era „asaltată” nu numai de promisiunile și laudele candidaților în alegeri, ci și de faptul că partidele politice își formulau sau își reformulau programele, își luau nume sonore (Partidul Țărănesc, Partidul Poporului etc.), cele vechi își schimbau denumirile (Partidul Conservator Democrat, Partidul Conservator Progresist etc.).⁷⁰ Ele căutau să-i atragă pe alegători folosind modalități dintre cele mai diferite: manifeste, presă, întruniri, intervenția aparatului administrativ, propaganda agenților electorali. Ziarul „Îndreptarea” făcea o interesantă descriere a rolului și a atitudinii agentului electoral: „Adevăratul agent electoral combate guvernul. Dacă nu plouă, vina este a guvernului; iar dacă plouă prea mult, răspunderea o are tot dânsul. Guvernul este cauza pentru care soacrele își torturează ginerii, nevestele își înșeală bărbații iar elevii nesilitori nu

⁶³ În satele politicianiste, f. a., în „Neamul românesc”, XXIII, nr. 260 din 23 noiembrie 1928, p. 1

⁶⁴ D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 12

⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C. Argetoianu, dos. 146/1931, p. 3

⁶⁷ *Orizonturile demagogiei*, f. a., în „Mișcarea”, XXV, nr. 495 din 24 iulie 1932, p. 1

⁶⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Casa Regală, dos. 146/1931, p. 3

⁶⁹ *Ibidem*

⁷⁰ *Enciclopedia României*, vol. I, Buc., 1938, p. 968

promovează clasa. Iar seria incriminațiilor este nesfârșită pentru că talentul și ingeniozitatea agentului electoral știu să descopere la fiecare colț «buba» care să scurteze zilele sau cel puțin să pună bețe în roate carului guvernamental. [...] La Capșa sau în cea mai modestă cârciumă de la Obor, el rămâne aceeași ciupercă parazită care trăiește pe maidanul politicii noastre ca un înveterat obicei al pământului.”⁷¹

O influență asupra alegătorilor, îndeosebi asupra țăranilor, o aveau și semnele electorale pe care le adoptau partidele politice. De multe ori, aceste semne (introduse pe motivul că existau mulți analfabeți) aveau un important rol propagandistic. Astfel, în cadrul unor întruniri electorale, mai ales la sate, erau analizate „virtuțile semnului”⁷²: crucea, coasa, secera etc. „Și atunci – nota D. Drăghicescu – se întâmpla ca mentalitatea țăranilor fiind cam primitivă, îndată ce văd secera, de exemplu, își fac raționamentul că acesta este instrumentul nostru, cei care-l au sunt de ai noștri, muncitori ca și noi, cu secera și puterea aceasta de sugestie a semnului este irezistibilă, îl trage ca un fel de fatalitate.”⁷³

Criteriile țăranilor pentru a vota un candidat erau diverse: cine le vorbea mai frumos, cine striga mai tare, cine promitea mai mult. Ei erau atrași de cei care veneau în mijlocul lor și le spuneau că „țărani au mai multe drepturi decât li s-au dat, că nu li s-a dat destul pământ, că armata e prea grea, că jandarmeria e apăsătoare etc.”⁷⁴ Astfel de afirmații aveau ecou pentru că mulți săteni erau analfabeți și nu aveau experiență politică.⁷⁵ Alegătorii participau la întruniri, îi ascultau pe oratori și cântăreau promisiunile candidaților. Greutățile materiale îi determinau să se orienteze spre acele formațiuni politice care le făgăduiau ameliorarea nivelului de trai.

O trăsătură a perioadei interbelice a constituit-o intrarea în viața politică a numeroși intelectuali, inclusiv din lumea satelor: învățători, preoți, profesori. Unii au optat pentru politicianism din pasiune și din convingere, alții au vizat interese materiale. Lumea, mai ales la sate, se împărțea pe partide, întărindu-se patimile politice. După 1918, masele erau tot mai mult „cuprinse de nevoia crescândă de acțiune politică”⁷⁶ Analizând acest aspect, P.P. Negulescu scria: „Mai fiecare cetățean simte nevoia să se intereseze de

⁷¹ „Îndreptarea”, II, nr. 105 din 13 mai 1920, p. 1

⁷² D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 37

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ *Ibidem*

⁷⁵ Petre Suci, *Populația Ardealului și simțul realităților social-economice*, Cluj, Ed. revistei „Societatea de mâine”, 1925, p. 26

⁷⁶ P. P. Negulescu, *Partidele politice*, Buc., 1926, p. 21

îmbunătățirea situației generale, care devine din zi în zi mai grea și de care sufăr toți. De aici preocuparea crescândă a maselor populare de viața politică, cum de altfel le și obligă sufragiul universal.”⁷⁷

În ce măsură cele zece scrutinuri electorale au reflectat voința și aspirațiile maselor?

Alegerile deveneau „bătălii electorale autentice”⁷⁸, iar partidul ajuns la putere avea grijă să-și răsplătească partizanii. În perioada interbelică, legea electorală din anul 1926 a denaturat voința cetățenilor, favorizând partidele mari și lovind în cele mici.⁷⁹ „Obsesia” procentelor, a accentuat presiunea partidelor politice și a aparatului administrativ asupra electoratului. În același context, trebuie amintit sistemul prin care regele numea guvernul, iar acesta lupta pentru a câștiga alegerile, încât au rămas celebre expresiile „dați-mi puterea și vă dau parlamentul” sau „în România nu sunt guverne parlamentare, ci parlamente guvernamentale”.⁸⁰ Acest sistem a avut evidente urmări asupra alegătorilor căci, partidul chemat la guvernare, dorind să obțină cele 40% din voturi, recurgea la o gamă largă de acțiuni din care nu lipseau demagogia, abuzurile, excluderea de la vot a unor cetățeni etc.⁸¹

Dacă analizăm mentalitatea colectivă în alegerile parlamentare interbelice, apar mai multe întrebări posibile: Ce factori i-au determinat pe cetățeni să opteze pentru un anumit partid (programul, liderii politici, interesele proprii, contextul economico-social)? Ce categorii sociale, când și în ce zone au rămas fidele unui anumit partid? Care a fost atitudinea minorităților? Când au câștigat guvernele alegerile în baza unei popularități reale și când și cât victoria s-a datorat aparatului administrativ?

Dacă ar fi să structurăm cele zece alegeri parlamentare interbelice din punctul de vedere al răspunsurilor ce s-ar putea da la aceste întrebări, le-am putea grupa astfel:

– 1919 – un început de drum electoral în care masele nu aveau nici experiență și nici suficientă educație politică.

– 1920 și 1928 – sprijinul masiv pe care majoritatea alegătorilor l-au dat partidelor de care-și legau marile speranțe: Partidul Poporului, respectiv Partidul Național Țărănesc.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 22

⁷⁸ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 29

⁷⁹ Marin Nedelea, Trăsăturile regimului politic din România în primul deceniu interbelic, în „Anale de istorie”, nr.1/1974, p. 106

⁸⁰ Al. Gh. Savu, *op. cit.*, p. 26

⁸¹ *Ibidem*, p. 27

– 1922, 1926, 1927 – succesul electoral rezultat dintr-o anumită popularitate (inegală și discutabilă) și din contribuția aparatului administrativ.

– 1931, 1932, 1933 – rezultatele au fost influențate atât de intervenția administrației cât și de factorii specifici acestor ani: marile dificultăți economico-sociale determinate de criza economică, frământările din și dintre partide, apariția unor noi formațiuni politice, ascensiunea extremei drepte, succesiunea anuală a alegerilor.

– 1937 – deruta alegătorilor în fața urnelor de vot determinată de diverse cauze: surprinzătoarele alianțe electorale (Maniu-Codreanu; Partidul Național Liberal-Frontul Românesc), intensa campanie electorală a extremei drepte (legionari, Partidul Național Creștin), disensiunile din și dintre Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc.

Bibliografie

I. Izvoare

A. Arhive

- Arhiva Națională Istorică Centrală, Fond Cantacuzino 1918-1928
Meissneir 1918-1928

B. Documente publicate

- „*Anuarul statistic al României*”, 1922
- Manuilă, Sabin, *Recensământul general al populației din 29 Decembrie 1930*, București, Imprimeria Națională, 1938

C. Presa

- „Adevărul”, 1919
- „Almanachul Adevărul și Dimineața”, 1924
- „Almanachul Pagini agrare și sociale” 1925
- „Anuarul Universității din București” 1929-1930
- „Anuarul Universității din Iași” 1929-1930
- „Anuarul Universității Regele Ferdinand I Cluj”, 1918-1929
- „Sburătorul literar”, 1922
- „Viața românească”, 1927

D. Memorii

- Filotti, Maria, *Am ales teatrul*, București, Editura Meridiane, 1963

II. Lucrări și studii

- Bălan, Ștefan, Mihăilescu, Șt. Nicolae, *Istoria științei și tehnicii în România, Date cronologice*, București, Editura Academiei R.S.R., 1985
- Banu, G., *Sănătatea poporului român*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1935
- Bengescu, H.P., *Opere*, vol.I, București, Editura Minerva, 1973
- Biblioteca critică, *H.P.Bengescu. Interpretat de Felix Aderca, G.Călinescu, Șerban Cioculescu, ș.a.*, studiu, antologie de Viola Vancea, București, Editura Eminescu, 1974
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române*, București, Editura pentru literatură, 1968
- Cantacuzino, Alexandrina, *Politica culturală*, București, Tipografia Românească, 1928
- Ivașcu, George, *Confruntări literare*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1986
- Petric, Aron, Ioniță, Gh. I., Cârțână, I., Scurtu I., Ionescu, GH. Z., Popescu E., Budrigă V., Smârcea D., *Istoria României în date 1918-1981*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 198
- Piru, Al., Șerb, Ioan, *Poezia românească clasică; De la Dosoftei la Octavian Goga*, București, Editura Minerva, 1970
- Platon, Gheorghe, *Din istoria României moderne*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985
- Rebreanu, Liviu, *Scrisul românesc ardelean mai nou, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. II-III, București, Cultura Națională, 1929
- Roșca, P., *Învățământul după Marea Unire în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. II-III, București, Cultura Națională, 1929
- Scurtu, Ioan, *Viața politică din România 1918-1944*, București, Editura Albatros, 1982
- Petric, Aron, Ioniță, Gh. I., Cârțână, I., Scurtu I., Ionescu, GH. Z., Popescu E., Budrigă V., Smârcea D., *Istoria României în date 1918-1981*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 198
- Piru, Al., Șerb, Ioan, *Poezia românească clasică; De la Dosoftei la Octavian Goga*, București, Editura Minerva, 1970
- Platon, Gheorghe, *Din istoria României moderne*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985

- Rebreanu, Liviu *Scrisul românesc ardelean mai nou, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. II-III, București, Cultura Națională, 1929
- Roșca, P., *Învățământul după Marea Unire în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol. II-III, București, Cultura Națională, 1929
- Scurtu, Ioan, *Viața politică din România 1918-1944*, București, Editura Albatros, 1982